

Inimgeeniuringute seaduse eelnõu, millega muudetakse muuhulgas kindlustustegevuse seadust

Lugupeetud minister

Täname võimaluse eest avaldada eelnõu osas arvamust ning esitame järgnevalt oma kommentaarid ja ettepanekud.

Oleme seisukohal, et ka praegu kehtiv IGUS-e vastav säte on tänasel päeval ehk liiga radikaalne. Geenandmed on muutunud ühe igapäevasemaks ja igal inimesel on võimalik tellida oma soovi korral enda geenitest ja saada teada, kas tal on geneetilisi riske (nt vähiriski tuvastamine, aga ka nn elustiilihaiguste välja selgitamine, et koostada sobivat menüüd jmt). Vaata näiteks: <https://antegenes.com/et/>

Kehtestatud piirang geenandmete töötlemiseks kindlustustegevuses (IGUS § 27) ületab oma ranguse poolest ELi soovitusi ja Oviedo konventsiooni nõudeid. Inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni (nn Oviedo konventsiooni) 3 artikkel 12 sätestab, et geneetilisi ennustustest võib kasutada üksnes tervisega seonduvatel eesmärkidel ja teadusuuringuteks: „Tests which are predictive of genetic diseases or which serve either to identify the subject as a carrier of a gene responsible for a disease or to detect a genetic predisposition or susceptibility to a disease may be performed only for health purposes or for scientific research linked to health purposes, and subject to appropriate genetic counselling.“ Kindlustustegevus ei kuulu „tervise eesmärgil“ geneetiliste andmete töötlemise alla. Seda kinnitab ka Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus CM/Rec(2016)84, mille punktide 15-17 kohaselt ei tohi vastavalt Oviedo konventsioonile a) geneetilisi teste teha kindlustustegevuse eesmärkidel ja b) juba olemasolevaid geneetiliste testide tulemusi võib kindlustustegevuses töödelda üksnes juhul, kui selline õigus on seaduses otsesõnu sätestatud. Eestis ei ole kindlustusandjatele sellist õigust antud.

Andmesubjekti nõusolek saab eriliiki isikuandmete töötlemise aluseks olla GDPR art 9(2)(a) kohaselt juhul, kui siseriiklik õigus seda võimalust ei välista. Samas IGUS § 27 keelab kindlustusandjatele geneetiliste isikuandmete kogumise ja töötlemise ja isikute erineva kohtlemise geneetiliste isikuandmete alusel läbivalt (st mistahes alusel). Eesti õiguses puudub ka säte, mis otsesõnu lubaks kindlustussuhtes geneetiliste andmete töötlemist, kui andmesubjekt annab selleks nõusoleku. Eeltoodust tulenevalt ei ole mistahes alusel (seadus, nõusolek vm) geneetiliste andmete töötlemine kindlustustegevusega seotud eesmärkidel praegu lubatud.

Ülevaade teiste riikide praktikast

Geenandmete kasutamine kindlustuses piiratud ulatuses lubatud:

- ☐ Saksamaa: diagnostilised geneetilised testid ja perekonna ajalugu piiranguteta lubatud; ennustavate geneetiliste testide kasutamine lubatud, kui kindlustussumma üle 300'000 euro või annuiteet üle 30'000 euro.

□ Holland: diagnostilised geneetilised testid piiranguteta lubatud; ennustavate geneetiliste testide ja perekonna ajaloo kasutamine lubatud, kui kindlustussumma üle 250'000 euro või annuiteet üle 36'249 euro.

https://www.swissre.com/dam/jcr:2bccf1e2-aaa5-4ca2-a416-f6dedcebe9dc/Genetics_Seeing_the_future.pdf

Probleem kindlustusandja vaates:

Eeltoodu ei välista seda, et kindlustusandja ei võiks olla kindlustatud isiku raviga seotud kulude finantseerijaks, kui kindlustatu on omal soovil teinud geenhaiguse ennustustesti. Ravikindlustuslepingu alusel saaks testi tulemuste alusel tuvastatud asjaolusid lugeda kindlustusjuhtumiks. Samas ei ole hetkel kehtiva IGUSi regulatsiooni kohaselt see lubatud.

Geenivaramu projekti tulemused (riskikaartide jõudmine klientide e-tervise andmete koosseisu), geenandmete üha laialdasem kasutamine personaalmeditsiinis (geenitestide kättesaadavus) ja inimeste teadlikkuse kasv oma geneetilistest riskidest on tekitanud riskide anti-selektsiooni riski olukorra elukindlustusandjate jaoks. Küsimus: mida kliendid tegelikult teavad elu- või ravikindlustuslepingut sõlmides ja millise teadmisega oma tervislikust seisukorras tulevad nad sõlmima elu- või ravikindlustuslepingut?

Geenandmete töötlemise keeld kehtivas õiguses piirab kindlustusandja juurdepääsu riskihindamise lähtekohast olulistele kliendiandmetele. Klient, kes teab oma geeniinformatsiooni ja riske, on elu- või ravikindlustuse lepingut sõlmides samuti ebamugava eetilise dilemma ees, sest ühest küljest tal ei ole kohustust kindlustusandjat informeerida, teisest küljest ta teab midagi, mis võib oluliselt mõjutada kindlustusriski, aga ta ei tohi seda avaldada.

Vastavalt VÕS §-le440 lg 1 peab kindlustusvõtja lepingu sõlmimisel teatama kindlustusandjale kõigist talle teada olevatest asjaoludest, millel on nende olemusest tulenevalt mõju kindlustusandja otsusele leping sõlmida või teha seda kokkulepitud tingimustel (olulised asjaolud).

Kindlustusandja huvi (ka kohustus vastavalt IDD kohaselt) on kohandada kindlustuslahendused vastavalt kliendi tegelikele vajadustele, sh lähtudes kliendi tegelikust riskist (sh terviseandmetest).

Ehk siis: geenandmete üha laialdasem kasutamine personaalmeditsiinis ja inimeste teadlikkuse kasv oma geneetilistest riskidest on tekitanud riskide anti-selektsiooni riski olukorra elukindlustusandjate jaoks. Geenandmete töötlemise keeld kehtivas õiguses piirab kindlustusandja juurdepääsu riskihindamise lähtekohast olulistele kliendiandmetele. Kindlustusandja ja ka klientide huvi peaks olema, et kindlustusega oleks võimalik katta ka neid kulusid (kulud ennetavale ravile), mis kliendil on vaja kanda, kui ta saab teada oma geneetilistest riskidest.

Ettepanek esitatud sõnastuse osas:

eelnõu § 38 muudetakse kindlustustegevuse seadust.

„§ 216¹. DNA ülesehitus ja sellest johtuvad pärilikkusriskid või geneetilised omadused kindlustusriski hindamisel

(1) Kindlustusandja ei või vastavalt võrdse kohtlemise seadusele seada erineva pärilikkusriskiga inimestele erinevaid kindlustustingimusi, sealhulgas kehtestada soodustariife või käsitleda neid kindlustusjuhtumit kitsendavalt.

(2) Kindlustusandjal on keelatud koguda geneetilisi andmeid kindlustatu või kindlustuse taotleja kohta ning nõuda kindlustatult või kindlustuse taotlejalt koeproovi või geneetiliste andmete andmist.“.

Esitame sõnastuse osas kolm ettepanekut:

(1) Sätte pealkiri võiks olla üldisem, sest praegu vastab pealkiri punktile 1, kuid mitte punktile 2.

Teeme ettepaneku sõnastada sätte pealkiri: „Geneetilised andmed kindlustusriski hindamisel“.

- (2) Leiame, et VõrdKS tulenev ja praegu sätte pealkirjas olev detailsem kirjeldus oleks mõistlikum lisada sätte esimesse lõikesse. Samuti siinse lõike sõnastus võiks olla kooskõlas sooteguri ja raseduse piirangu sõnastusega. Arusaamatuks jääb, miks säte räägib kindlustustingimuste seadmisest ja teistes punktides kindlustusmaksete ja -hüvitiste erinevusest? Samuti on ebaselge, miks on vajalik tagasiviide VõrdKS-le?

Soovitame esimese lõike sõnastuseks: „DNA ülesehitus ja sellest johtuvad pärilikkusriskid või geneetilised omadused ei või mõjutada kindlustusmaksete ja -hüvitiste suurust, sh olla soodustariifi aluseks“.

- (3) Teise lõike sõnastuses tekib kindlustuse taotleja puhul tunne, et siin mõeldakse kindlustusvõtjat. Ilmselt on mõeldud siiski isikut, kes veel ei ole kindlustatu, aga kelle suhtes kindlustust soovitakse. Teiseks on keeld koguda geneetilisi andmeid liiga üldine, määruse järgi võiks selle hulka kuuluda mitte ainult koeproovi andmed, vaid ka nt kliendi suguvõsas esinenud haiguste andmed. Kehtiva IGUSE järgi on geeniandmete eeldus koeproovi andmine ja proovi abil isiku pärilike omaduste uurimine, selline kirjeldus seab selgemad piirid ka kindlustusele. Puudub alus, miks eelnõus keeldu laiendada võrreldes kehtiva piiranguga ja see ei ole ka seletuskirja järgi eelnõu eesmärk.

Soovitame teise lõike sõnastuseks: „Kindlustusandjal on keelatud nõuda kindlustatult või isikult, kellega seotud kindlustusriski soovitakse kindlustada, koeproovi või andmeid DNA ülesehituse ja sellest johtuvate pärilikkusriskide või geneetiliste omaduste kohta, samuti on kindlustusandjal keelatud nimetatud geneetilisi andmeid koguda kindlustatu või isiku kohta, kellega seotud kindlustusriski soovitakse kindlustada“.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Mart Jesse

juhatuse esimees

Jüri Aava

667 1830